

ROMÂNI TRANSILVĂNENI ÎN LAGĂRUL DE PRIZONIERI DE LA SULMONA (ITALIA), ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

În timpul vizitei pe care am făcut-o în toamna anului trecut la Sulmona, locul de naștere al marelui poet latin Ovidiu, am căutat să elucidez și o chestiune ce-o aveam de mulți ani la inimă. Anume, în cursul uneia din vizitele precedente în partea Văii Peligne de la răsărit de oraș, am trecut pe lângă o clădire veche, despre care însoțitorii și prietenii mei sulmonezi mi-au spus că la început fusese o mănăstire (de unde și numele actual — „Badia Morrone” — de la numele muntelui Morrone, care domină întreaga regiune).

În timpul primului război mondial, după intrarea Italiei în acțiune alături de Puterile Aliate (în mai 1915), această clădire și-a schimbat destinația, devenind lagăr pentru prizonierii proveniți din armata austro-ungară.

În timpul celui de al doilea război mondial, începând cu anul 1943, clădirea și-a primit din nou această destinație, devenind lagăr pentru prizonierii englezi din Armata a VIII-a.

Actualmente ea este închisoare a Tribunalului din Sulmona.

Cum armata austro-ungară din primul război mondial era formată din toate popoarele subjugate de monarhia habsburgică, am presupus că, printre prizonieri, vor fi fost și români transilvăneni. De aici interesul meu pentru acest lagăr de prizonieri. Dar abia acum am ajuns să mă ocup cu această chestiune.

Interesându-mă de arhiva primului lagăr de prizonieri, informatorii mei mi-au comunicat că nu s-a mai păstrat nimic, fiind distrusă în timpul celui de al doilea război mondial. Singurul document ce-a mai rămas sînt plăcile de piatră de pe monumentul funerar ridicat în cimitirul orașului, cu numele celor care au murit în toamna anului 1918, secerați de cumplita epidemie de gripă spaniolă.

Urmărind cu atenție — și cu emoție — cele aproximativ 200 de nume, săpate pe șase plăci de piatră și fixate pe corpul central al monumentului funerar, am reținut, ca fiind cu foarte mare probabilitate românești, următoarele 27, presărate, în ordine alfabetică, printre celelalte, mult mai numeroase:

Adamovicz Janos
Avraam Ivan
Bacinski Todor
Bardi George
Bucz Constantin
Bulhos Miklos
Burda Jan

Cip Iosef
Csordas Sandor
Ferluga Anton
Fila Giovanni
Galan Jan
Herian Mathias
Horvath Ioan

Lojin Iosef	Moldovan Iohann
Manastirean Haralampie	Muntean Georg
Mihok Ianos	Onesik Gjorgj
Mohoric Iohann	Papu Grigori
Moiescu George	Storz Ian
Morutz Iohann	Surd Giorgio

Timis Stefan

Înainte de a arăta criteriile adoptate pentru stabilirea naționalității românești a purtătorilor acestor nume, consider necesar să precizem că ele au suferit numeroase schimbări (să nu le zic „denaturări”) nu numai din partea lapidului, ci încă de mai înainte, din timpul introducerii lor în registrele unității militare căreia titularii lor aparținuseră, din partea celui care le-a transcris; limba maternă a acestuia a jucat un mare rol la „crearea” noilor forme transmise.

Pe de altă parte, naționalitatea lapidului, coroborată cu a celui care le-a înregistrat în scriptele unității militare, trebuie să fi jucat un rol preponderent. Cu deosebirea că, pe când lapidul va fi fost același pentru toți, numărul celorlalți nu se poate stabili decât în funcție de variantele pe care le întâlnim la același element onomastic, fie el prenume sau nume.

Astfel, ca să începem cu prenumele, unele din ele apar o singură dată, altele de două sau mai multe ori. Dacă în primul caz nu avem decât să constatăm și să apreciem, pe baza lui, naționalitatea purtătorului, în cel de al doilea avem mai multe posibilități de interpretare. Din prima categorie fac parte prenume ca: Todor, Constantin, Anton, Mathias, Haralampie, Grigori, Stefan. Iată cum, cu două diferențe grafice mici, un sfert din acestea nu pun nici o problemă în ceea ce privește naționalitatea purtătorilor lor.

Unele discuții comportă, în schimb, prenumele ce apar de două sau de mai multe ori. Astfel, de două ori apare *Iosef*; dar numele de care sînt urmate, cu toată grafia denaturată a unuia (*Lojin*, pt. *Loghin*), constituie tot aștea temeluri în sprijinul ipotezei că acestea sînt autentice românești.

Unele prenume apar sub o formă neaoș românească, dar și sub forme străine: *George* (de două ori), *Georg* (odată), *Gjorgj* (odată) și *Giorgio* (odată). În cazul acesta, în favoarea prenumelui românesc pledează numele de care sînt urmate celelalte (*Muntean*, *Onesik*, *Surd*).

Mai variate sînt formele sub care apare *Ioan* (odată), și anume: *Ian* (de trei ori), *Ivan* (odată), *Iohann* (de trei ori), *Giovanni* (odată), *Janos* (de două ori). Lămuritoare sînt, și în aceste cazuri, numele de care sînt urmate: *Borda*, *Galan*, *Sturz* (pentru *Ian*), *Avram* (pentru *Ivan*), *Mohoric*, *Morutz*, *Moldovan* (pentru *Iohann*), *Fila* (pentru *Giovanni*), *Adamovicz* și *Mihok* (pentru *Janos*).

În sfîrșit, un caz aparte îl reprezintă prenumele *Miklos* (odată) și *Sandor* (odată). Numele care le urmează sînt și ele maghiarizate (*Bulhos* și *Csordas*). Deci, n-ar fi exclus ca purtătorii lor să fi făcut parte dintr-o unitate cu majoritatea componentilor de naționalitate maghiară.

În ceea ce privește numele acestor prizonieri, chestiunea s-a clarificat, cred, în bună parte din cele arătate mai sus în susținerea autenticității românești a prenumelor. Evident, cu unele modificări de grafie, făcute de lapicizi,

precum și cu formele maghiare amintite la prenume, se poate generaliza caracterul lor autentic. De aceea, consider de prisos să mai stărui asupra fiecărui nume în parte.

Din lista analizată mai sus, se pare, totuși, că numărul prizonierilor austro-ungari de origine română din lagărul de la Sulmona a fost, în general, mai redus, în comparație cu alte lagăre. Așa s-ar explica și cauza pentru care nu se amintește nici într-un document că și din acest lagăr ar fi fost recrutați voluntari pentru legiunile organizate în anii 1917—1918, voluntari al căror număr s-a ridicat la 18.000 pe întreg teritoriul Italiei. Cu toate acestea, am considerat oportun și drept să fie amintiți și acești luptători care și-au sacrificat viața sub faldurile unui steag al opresiunii și robiei și care n-au mai avut fericirea să vadă împlinit, la 1 decembrie 1918, visul de veacuri al Neamului lor.

N. LASCU